

Rozhovor s jubilantom Doc. PhDr. J. Koščom, CSc.

V dňoch 25. a 26.5. 2006 sa uskutoční v Prešove na Inštitúte psychológie konferencia s názvom Poradenská psychológia a celoživotná cesta človeka na začiatku XXI storočia, ktorá pripomína životné jubileum nestora poradenskej psychológie na Slovensku Doc. PhDr. Jozefa Košču, CSc. Pri tejto príležitosti uverejňujeme s jubilantom rozhovor.

Vážený pán docent, z príležitosti vášho jesenného jubilea som si Vás dovolil osloviť a požiadať o rozhovor aj v mene SPS. Možno povedať, že ste pôsobili, pôsobíte aktívne ako vedec, šesťdesiat rokov v obore psychológia, v oblasti poradenskej psychológie, profesiovej orientácie a to s dôrazom na celoživotný vývin. Ste autorom konceptu "biodromálny", biodromálna psychológia. Je to medzinárodne akceptovaný vedecký koncept. Vo vašej bibliografii som našiel citáty a ohlasy vo významných vedeckých periodikách a od významných psychológov v zahraničí, ako napríklad V. J. Drapela v roku 1983, a ďalší. Viem že aj v tomto čase sa zaoberáte dejinami slovenskej psychológie. A teda prvá otázka, v ktorom čase možno nájsť začiatky psychológie, či psychologické idey na Slovensku ?

J.K.: Dejiny chápem nie ako historizujúce, nie samoúčelné, či ako fosíliu niečoho, ale ako živý, reflektujúci prúd otvorenej, seba a so svetom sa konfrontujúcej tradície. Nateraz by som obrátil Tvoju otázku - v podobe výzvy k nášmu slovenskému psychologickému spoločenstvu: o nejaké dva roky budeme spomínať 80-té výročie konštituovania sa novodobej psychologickéj vedy, ako uznávaného a vyžadovaného činiteľa v spoločensko kultúrnych štruktúrach Slovenska. Ako príležitosť oslavovať, či kritický seba-hodnotiť. To sa týka aj psychologickéj obce v jej genéze, súčasnom rozvoji a striedaní generácií.

Pokiaľ ide o dejiny psychológie, nepôjde o tradičné " národné " dejiny, ale skôr odhadnúť: ako a čím isté kultúrne zoskupenia – spoločenstvá, kultúry, národy, regióny v im daných historických podmienkach cez ich snaženia, hľadania, odpovedania prácou na hrane možnosti doby sa vypracovali, v nejakom ohľade tak, že to svedčí o reflexivite cez ktorú nahliadajú do pomerov s ambíciou zlepšiť ich s ohľadom na isté kultúrne vzdelávacie, poznávacie funkcie, duchovno a duševnú hygienu .

Pokiaľ ide o spomínané výročie, myslíte pán docent, na založenie psychotechnického ústavu v roku 1928 v prvej Československej republike a pôsobenie ústavu aj na Slovensku. Vynára sa druhá otázka, v akom stave bola psychológia na Slovensku v čase Vášho osobného vstupu do profesného života psychológa po absolvovaní gymnaziálneho štúdia ?

J.K.: Moja cesta do psychológie? Aký bol vývoj a stav psychológie v mojom vedomí a poznaní? Podľa toho, čo sme vtedy na gymnáziu, v rámci filozofickej propedeutiky študovali psychológiu "počítkovú, psychofyzickú, fyziologicko psychologickú", vonkoncom som si nemyslel, že by som mal študovať po maturite psychológiu. Ale o pár mesiacov, hneď po prvých Jurovského prednáškach a najmä ako účastník jeho

proseminárov z filozofie – psychológie boli prístupné pre poslucháčov všetkých semestrov (aj pre mňa prváka), stal som sa amantom “psychológie”. Ešte pred vianočnými sviatkami, ako prvák, som sa prihlásil s referátom. Keď prof. Jurovský zistil, že som iba prvák, zdvihol hlavu a opýtal sa “.. a to si trúfate?” Zamrazilo ma to, ale cúvnuť sa už nedalo. Celé vianočno – novoročné prázdniny som tvrdo pracoval. Referát obsahovo dobre vyznel. Neskôr pri skúške zo všeobecnej psychológie ma prekvapil nečakanou otázkou: “Pán kolega nechceli by ste pracovať v Psychotechnickom ústave, ako vedecká sila ?” A bolo rozhodnuté. Začal som “doslovne žiť “z psychológie” (zač. 300,- Ks mesačne) a žiť “ pre psychológiu”. Bol som finančne vtedy na dne, ale toto rozhodlo, že som zotrval na FF. Štúdium som absolvoval z vlastných zárobkov. Na Psychotechnický ústav som nastúpil v marci r.1942 a do roku 1944 som v našich slovenských podmienkach prešiel učňovským, tovarišským obdobím psychológa- profesionála, dosiahol zaradenie psychológa-koncipistu psychotechnickej služby, ešte pozdejšie odbornou vedeckého pracovníka štátnej správy, rezortu Ministerstva – Povereníctva práce a sociálnych vecí. V priebehu týchto rokov som zároveň končil štúdiá, promoval na PhDr. so zreteľom a zameraním na psychológiu.

Pre pochopenie významu Psychotechnického ústavu a pôsobenie Prof. A. Jurovského po krízovom období r. 1938/41, ako najkritickejšom prelomovom období v dejinách psychológie na Slovensku, si žiada nevyhnutne doplniť krátkym konštatovaním faktografie. Univ. profesor A. Jurovský (po odchode Doc. Stavěla), habilitujúc sa na odbor psychológie deklaruje vôľu, program v nových podmienkach I. Slovenskej republiky, na univerzítnej pôde, rozvíjať psychologické vedy ako celok. Ako vedúci katedry psychológie na FF Slovenskej univerzity (v roku 1939-45 bola tak premenovaná Univerzita Komenského), popri zabehnutých prednáškach pre kvalifikačné potreby absolventov FF, pre budúcich gymnaziálnych profesorov, rozširuje program výuky pre špecializované formy odborného štúdia psychológie. Vniká doktorandské štúdium PhDr pre odborných psychológov. Tiež pre vedeckých pracovníkov iných odborov. Ako externý riaditeľ, ujíma sa opäť, vedenia psychotechnického ústavu. Považuje ho za miesto praktického výcviku psychológov profesionálov. Používal sa metaforický názov “úl” – rojenie”, produkujúce do terénu nové pracovné miesta psychológov. Spojenie obidvoch pracovísk, katedry a psychotechnického ústavu, teoreticko-bádateľského a prakticko-aplikačného, vytvára od základov model formovania a rastu psychologického spoločenstva na Slovensku. Podobne ako sa v tých časoch rozvíjala psychológia v rozvinutých krajinách. Myslím, že táto staršia generácia psychológov, tohto rojenia, mala strategické myslenie. Je veľmi potrebné aj dnes. Symptómy sú nepriaznivé. Napríklad obsadenie jedinej účelovej budovy známeho psychologického pracoviska, Krajskej pedagogicko psychologickéj poradne v Košiciach, Krajským školským úradom je alarmujúce. Aktívny, nápomocný, podporný postoj SPS, reakcia toho inštitútu psychológie na Slovensku bola nanajvýš žiadúca. Takže časť pracoviska nakoniec ostáva v budove. Ale je to aj výzva do našich radov. Katedry psychológie by mali mať špeciálne školiace pracoviská. Nie **príležitostné, ale so štandardom školiaceho pracoviská.**

Ďakujem za tento krátky exkurz do histórie. Faktom je, že už bolo kam nastúpiť do zamestnania, na Psychotechnický ústav a bolo kde študovať psychológiu aj na Slovensku. Pokiaľ viem začínali ste v prax v Psychotechnickom ústave. Utkvela mi jedna epizóda z Vášho rozprávania. Robili ste ešte pred rokom 1948, výber pracovníkov pre textilku v Trenčíne a boli spokojní s výberom, tak že okrem honoráru ste dostali aj nový oblek. Dotvára to obraz o klíme, v ktorej bola pre psychológiu spoločenská objednávka. Vážený pán docent, poznáme Vás ako človeka aktívneho v rôznych podobách organizovaného života (spolky, združenia, organizácie, hnutia) až po vedu. A to už od Vašich študentských čias. Nepocíťovali ste niekedy konflikt, frustráciu. Pochybnosti pri konfrontáciach a zneistenie v profesii ?

J.K.: Ani nie. Línie v mojom profesnom živote boli motivované, boli osobné, boli to záujmové aktivity a to vnímať, skúmať človeka a jeho dimenzie, od najhlbších hlbín nevedomého, po duševno-duchovné, spirituálne, transcendentálne vo všetkých dimenziách jeho bioantropologicého a historicko civilizáčného, kultúrneho vývoja. Obe hľadiska – historické a psychologické sa mi čoraz intenzívnejšie prelínajú. Prepájajú do jedného sveta.

Ako ste sa vyrovnali s takými výsostne osobnými subjektívnymi stránkami, aspiráciami v realitách zamestnania – povolania, profesionálnej existencie psychológa ?

J.K.: Bola tu neistota v našich slovenských, česko–slovenských historických podmienkach (po roku 1948/50) a trvala pomaly dve desaťročia. V jej dôsledkoch sa prelínala a poznačila život, vývoj prvých generácií psychológov v slovenských podmienkach. Treba sa o nich zmieniť. To je povinný akt sebazoznania, to je o tej histórii o ktorej som hovoril na začiatku. V súvislosti s mojím profesionálnym vývinom môžem zhrnúť, že po absolvovaní rigorózneho skúšky a obhájení práce som 4. februára 1944, promoval PhDr., so zameraním na psychológiu. Stal som sa “čakateľom”, psychológom, koncipistom psychotechnickej služby. Neskôr komisárom psychotechnickej služby, odbornovo-vedeckým pracovníkom štátnej správy rezortu Ministerstva-Povereníctva práce a sociálnych vecí. Pre informáciu dnešnej generácii uvádzam, azda už aj ako kuriozitu, že keby psychotechniku neboli zrušili, bol by som postupoval ako “radca” , potom “ ministerský” a do penzie so zavŕšením najvyššej kategórie “vládny radca psychotechnickej služby”. Bola tu spoločenská objednávka, boli sme akceptovaní. Ale po roku 1950, bola fakticky likvidovaná profesia psychológa. Psychológia bola z ideologických dôvodov, ako buržoázna “paveda”, temer na desaťročie zdegradovaná, len na študijný predmet v kontextoch VNČ. Ako iba kombinačný predmet s pedagogikou, alebo filozofiou. Pomery v Sovietskom zväze ovplyvňovali aj pomery u nás.

Takže boli vo Vašom profesnom vývine situácie pozitívne, aj úplne opačné od začiatku. Napriek tomu, kto si pozrie Vašu personálnu bibliografiu, môže pokojne konštatovať, že ste boli úspešný a to vedeckom význame a ľudskom význame tohto slova, ktoré sa dnes zužuje iba na finančný úspech. Dovolím si citovať Dr. Veroniku Kovalíkovú, CSc., ktorá o Vás

napísala vo Vašej Personálnej bibliografii (Košice ŠVK, 2000): “Že na príklade Vašej osobnej cesty sa dá priblížiť poznatok o možnosti utvoriť si svoj vlastný “osud”, nasmerovať svoju cestu i vybudovať si ju a dostať sa po nej k cieľu, ktorý si jednotliviec určil... pretože dráha doc. J. Košču nie hra náhod. Je to dráha, ktorú si on sám skonštruoval a na ktorej cieľavedome uskutočňuje to, čo človek a muž vo svojom čase a na svojom mieste môže a má uskutočňovať..” Mohli by ste zhrnúť niekoľko princípov vášho vedeckého života ?

J. K.: Ťažko je čo i len v skratke odpovedať na tak do” privatizma” cieleňú otázku. Môžem sa o to pokúsiť. Patrím do záverečnej kohorty (benjamínovcov?) prvej generácie slovenských psychológov, ktorí začali na psychotechnike. Podarilo sa tam vygenerovať kontinuitu kádrov a udržať súdržnú pracovnú skupinu a pracovný program. Bola v istej pracovnej a duchovnej kontinuite a kooperácii s Psychotechnikou. Bola tu vízia súvisov, pomerne slušne zabezpečeného profesionála-psychológa s prioritou sociálne angažovanej vedeckej, teoreticko-aplikačnej práce. V prostredí tejto kohorty som dal prednosť tejto teoreticko-aplikačnej práci, pred čiste teoretickou, ku ktorej som mal sklon. Prispel k tomu i pocit kontinuity s kohortou zakladateľskej generácie psychológov (Mikuláš Milan, Tomáš Pardel, Daniel Husár, Miroslav Bažány, Marián Városov, Jozef Daniel, Ivan Pikala, J.CH. Reiskup, Ladislav Ličko, R. Šomogyová-Škodová, Veronika Kovalíková, Jozef Rosina, Martin Jurčo, Oskár Blaškovič.....atď). Táto kohorta aj zásluhou Prof. Jurovského si osvojovala víziu a taktiku budovania psychológie na Slovensku, ako svoje poslanie a povinnosť. Vydržala ako plne kvalifikovaný kolektív do rokov ideologickej likvidácie v r. 1950/51. Boli to zápasy. Nateraz uvediem príklad jedného z najzásadnejších vystúpení ako sa bojovalo za psychológiu, nie len teoreticko-aplikačnú vedu ako takú, ale aj v širších celospoločenských, politicko-kultúrnych reláciach. Jedenásti psychológovia na psychotechnickom ústave napísali “Ohlas” slovenských psychológov v r. 1947 proti likvidačno-centralistickým tendenciám zrušiť a preniesť ústav v Bratislave a preniesť ho do Prahy . V Bratislave mala byť iba pobočka. Dokument publikovala Národná obroda, 15 júna 1947, Sloboda 12 júna 1947, pod titulom “Ohlas slovenských vedeckých pracovníkov”. Aspoň úvodné slova tohto prehlásenia: “Slovenskí psychologickí pracovníci, pracovne združení na Psychotechnickom ústave v Bratislave, uvedomujú si záväznosť voči svojmu vedeckému poslaniu a kultúrno – vedeckému vývinu na Slovensku a v ČSR a preto vyhlasujú kultúrnej verejnosti svoje stanovisko ku kultúrno-vedne nezodpovedanému inštituovaniu návrhu zákona o Československom ústave práce...”

A pomohlo to?

J.K.: Prvoplánovo áno. Získal sa čas. Vyše troch rokov sa dal ešte budovať Oblastný ústav ČSÚP pre Slovensko v aktívne spolupráci s partnerským pražským ČSÚP. Na Slovensku ostáva samostatné vedecko výskumné pracovisko. Nevyhli sme sa ale ideologickej likvidácii. Po 3-4 rokoch rozvoja nasledovala radikálna koncovka, ako vie trestať revolúcia, obratom ruky zrušili ČSÚP aj OU v Bratislave. Výnimočne významnú inštitúciu svojej doby, inštitucionálnu bázu slovenskej psychológie s následnou diasporou jej pracovníkov. Výstižnú metaforu použila V. Kovalíková, keď činnosť tejto začínajúcej

generácie prirovnala k zapusteným koreňom rastliny, ktorá sa rozrastá poplazi. Na jednom mieste ju vytrhnú a ona vyraší o chvíľu niekde inde. Spoločenská klíma sa v ťažkých 50 a 60 rokoch podobala stepno piesočnatej neplodnej vegetácii. Stačil ale malý dážďik, odmäk, po odhalení stalinských praktík a táto základňa znova začala ožívať, hľadať svoju životnú formu.

Mohli by ste ešte pokračovať v odpovedi na druhú charakteristiku V. Kovalíkovej, ako sa dalo v týchto podmienkach, rizikových situáciách totality, nebyť len pozorovateľom, ale samostatne reagovať v súlade s osobným presvedčením ?

J.K.: Tento cieľ sledovala napríklad už spomenutý "Ohlas" slovenských psychológov. V jeseni 1956, po desaťročnom pokuse vybudovať druhé centrum psychológie na východnom Slovensku, som sa vrátil do Bratislavy na Katedru ped. a psychológie, respektíve na novo vznikajúci Psychologický ústav. Na východnom Slovensku treba pripomenúť J. Hvozďíka, zakladateľa školskej psychológie, ktorý po ťažkostiach s totalitou, pozdejšie v spolupráci s Bratislavou takéto druhé centrum psychológie na východnom Slovensku vytvoril. Využíjúc napríklad ďalší odmäk v roku 1968. Predtým ešte Psychologicko výchovnú kliniku, podobne ako v Bratislave M. Bažány. V spojitosti s udalosťami tohto obdobia, spomínam si na telefonát Prof. Doležala z Prahy, vedúceho Katedry psychológie a riaditeľa novozaloženého Psychologického ústavu FF Karlovej univerzity, že v ZSSR vychádza iniciatíva a aj pre ČSSR sa otvára možnosť obnoviť systém poradenstva pri voľbe povolania. Zdôraznil aj povolený vyšší počet kvóty prijatých študentov na katedry. Predtým sa smeli prijať iba 3- 4 poslucháči do prvých ročníkov. Tiež nové miesta pre psychológov. Ministerstvo školstva (Praha) zverilo psychológom vypracovať projekt čl. sústavy výchovného poradenstva. Začína sa na jednej strane rozvoj aritmetickým radom, ale zároveň je tu aj stagnácia, pretože je nedoriešené, kto bude novo vzniknutý systém poradenstva metodicky riadiť. Je tu ideologická brzda, kontrola. Na Slovensku sme mali voľnejšie ruky pre iniciatívy. Iniciatívny je najmä Psychologický ústav. Je snaha konceptualizovať problematiku pomocou konferencií a takto nepriamo sa vyhnúť priamym intervenciám zo strany moci. Dá sa to tu aj kladný ohlas zo zahraničia. Napríklad uznanie profesora Suppera nášmu poradenskému systému s ktorým som sa stretol na konferencii v Kanade. Ale boli tu aj riziká, stačí pripomenúť jedného funkcionára, ktorý poukázal na "nebezpečie opätovného prenikania psychológie do školstva". Odtiaľ potom snaha, aj v nových podmienkach, subordinovať psychológiu pedagogike. Týmto negatívnym silám sa darilo čeliť aj ohlasmi a uznaním našej práce v zahraničí.

Takže bránili ste sa prácou a výsledkami, ktoré sa nedali ignorovať. Chcel by som pripomenúť ako príklad jeden ohlas z mnohých na Vašu prácu a činnosť oddelenia biodromálnej psychológie, ktoré vzniklo na Psychologickom ústave. Redakcia časopisu International Review of Applied Psychology (1977) vytypovala päť pracovísk vo svete, ktoré reprezentujú trendy vývoja teórie a výskumu a praxe v profesionálnom poradenstve. Popri pracoviskách z USA, Francúzska, Japonska, Anglicka sa hodnotí a spomína práca Psychologického ústavu UK v Bratislave, Oddelenia biodromálnej psychológie

a poradenstva vedené J. Koščom. Psychologický ústav biodromálnou koncepciou poradenstva a jej možnými aplikáciami v celoživotnom vzdelávaní sa dostal aj do agendy UNESCO (realizovaním porady európskych a severoamerických expertov poradenstva v Bratislave, 26.IX,- 30.IX.1970).

Ako vidíte biodromálnu psychológiu dnes? Jej vymedzenie poznáme z prvej učebnice poradenskej psychológie u nás, ktorú ste so spolupracovníkmi napísali.

J.K.: Nebudem tu opakovať známe vymedzenie, ale pripomeniem, že pri aplikovaní biodromálnej psychológie do psychologických služieb edukatívneho a personálneho zamerania, ide o pomoc pri plnení životných úloh, ktoré má človek plniť v spoločnosti svojej doby, tak z hľadiska osobných a spoločenských cieľov i z hľadiska ducha a duchovnosti celoživotnej cesty človeka. Majú súvis s celkovou existencionálnosťou človeka, ktorá je mu dostupná hodnotami cez odpovede po zmysle života. Viac prípadne na vašej pripravovanej konferencii. Aj o situácii biodromálnej koncepcie psychologický fundovaných poradenských služieb, aj v porovnaní s medzinárodným vývojom. Pokiaľ je biodromálna psychológia historikum, epilógom a čo v súčasných svetových reláciach ešte aj výzvou a prológom.

Ďakujem za rozhovor a v mene svojom a Slovenskej psychologickéj spoločnosti želám Vám pevné zdravie a pohodu .

Zhováral sa: doc. PhDr. Stanislav Hvozdič, CSc.